

ТИЖНЕВИК - REVUE NEUROLOGIQUE - **TRIDENT**
UKRAINIENNE

Число 38-39 (638-39) Рік вид. XIV. 25 вересня 1938 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 25 вересня 1938 року.

«Не вистачас лише вирішити — добре чи зле — судетську проблему: сама собою стає конечність загального політичного упорядкування і то як в найшвидшій часі», — пише головний директор відомої газети «Журналь де Женев» пан Жан Мартен.

Отже полагодження — те чи инше — чесько-німецького конфлікту неминуче ставить на порядок денний питання про меншини взагалі, веде за собою потребу упорядувати справи в Іспанії, викликає необхідність дати нарешті лад із совітами та Москвою, переглянути розподіл колоній, одним словом — виробити новий статут Європи, та й не лише її одної.

Так чи инакше, все те, що вже сталося на ґрунті судетської справи, уявляє з себе справжню катастрофу дотеперішніх міжнародних відносин, що їх засновано було на підставі Версальського та інших трактатів, які так нещасливо викінчили світову війну.

Стара повоєнна Європа оджида своє. На наших очах в муках народження повстас Європа нова, що в її укладі визначне місце займає національне питання.

І це однаково добре розуміють в Парижі і в Берліні, в Лондоні і Римі. Приклади тому читальник ласкавий знайде у нас в цьому числі тижневика, у відділі «З преси». Тому їх тут не наводимо. Нагадаємо лише відомий одвертий лист Мусоліні до Ренсімена. останню промову Дуче в Трієсті і ту луку, якою вона одби-

лася в італійській пресі, що зняла голос в оборону рівного для всіх народів права.

Чи стоїмо ми перед поділом Чехословаччини, як пишуть одні газети, чи тільки перед «виправленням її кордонів», як з надзвичайною делікатністю вислову окреслюють неминуче одірвання од тієї держави значних територій другі, — не можна не погодитися з думкою «Джорнале д'Італія», що «справедливість, логіка, необхідність забезпечити мир і порядок в Центральній Європі вимагають, щоб було вирішено тако-ж і проблеми словаків, мадярів, польків і русинів того-ж самого часу і аналогічним методом».

І справді, як ми бачимо, Польща поставила вже питання про прилучення до неї Цешина.

Мад'яри домагаються рівного з судетами права, і їх вимоги, підтримані сусідньою, рідною їм Угорщиною, знайшли потужного оборонця в особі Гітлера.

З вимогами, де далі ширшими, виступають некривджені свого часу — словаки.

Закарпатські українці на конгресі, що його скликала була на початку цього місяця в Ужгороді Українська Центральна Національна Рада, гостро поставили домагання здійснення напередті автономії, забезпеченої Закарпаттю ще Сен-Жерменським договором і конституцією Чехо-Словацької Республіки, прилучення до краю східньої частини Словаччини, яка має українське населення, і т. д.

А як говорять останні телеграми («Журналь де Женев» з 22. IX. 38) в Ужгороді «Українська Центральна Рада бачить себе змушеною проголосити право і свободу Народу Українського. Українська Центральна Рада домагається права на самоозначення на ґрунті принципів вільсонівських, як гарантії майбутности свого народу».

Цікаво зазначити, що навіть голова чеського уряду Годжа в своїй промові минулої неділі, визнаючи й сам конечною необхідність реалізації автономії як Словаччини, так і Закарпаття, говорить про них, як про «дві держави».

Отже, коли чесько-німецький конфлікт виходить далеко поза межі конфлікту двох сусідів і викликає неухильну потребу урядкування міжнародних відносин не лише в Центральній Є-

роні, веде за собою — вільне чи невільне — визнання життєвої ваги національного питання як у внутрішніх, так і в міждержавних стосунках, то це логічним наслідком своїм безперечно матиме привернення уваги керівних чинників світової політики до становища Сходу Європи, а тим самим і до необхідності визволення поневолених Московою народів і привернення їх самотійності.

Коли сучасна кон'юнктура політична таким побитом ставить на порядок найближчого дня, може її завтрашнього, як ми зазначали в передовиці в ч. 36-37 с.р., проблему одновлення української державності в великому масштабі над Дніпром, то вже сьогодні фактом незаперечним сесть виникнення цієї проблеми — української державності — в обмеженім розмірі на одній лише частині землі, заселеної нашим народом, а саме на Закарпатті. Це факт незаперечний.

Од наших земляків там, на Закарпатській Україні залежить в першу чергу вирішити питання, як здійснити ту свою державність, що виступає нині насущним постулатом дня: чи в формі автономної держави з найширшими правами, чи в формі держави абсолютно самотійної, забезпеченої неутралітетом, з кордонами, визнаними сусідами і гарантованими великими державами.

Який шлях виберуть пані закарпатські земляки, — їм видіше.

В кожному разі, право на національне самоозначення, визнане для єудетських німців, разом з іншими національностями Чехословаччини повинно в повній, нічим необмеженій мірі належати і Закарпатській Україні. Як вона з того права скористується, то справа не її самої, а разом з тим і загально-національна. І про це ніхто не сміє забувати.

Україні Закарпаття можуть бути певними, що в змаганнях за власну державність вони мають за собою не лише симпатії, але й чинну підтримку всіх земляків, де б вони не перебували.

Коли національні домагання в Чехословаччині — німців, поляків, угорців знаходять в собі могутню підтримку в сусідніх, рідних їм державах, то инакше становище в боротьбі за своє право українців, воно трудніше: навряд чи можна рахувати на прихильність сусідів, на перешкодї можуть стати давні претензії одних і теперішні анетити других — вір з боку тих, на ренті, не

в інтересі яких постання деб-то не було української держави, а ми сьогодні можемо рахувати лише на самих себе, і це робить за цих часів вирішальних ще потрібнішими — ясність мети, тверду дисципліну, непохитну витривалість, національну солідарність.

І саме з почуття цієї солідарності уважасмо ми за свій моральний обов'язок підкреслити неминучу колючість застосування цього принципу — національного самоозначення, що його визнано нині за базу нового статуту Європи, і до закарпатських українців і піддати увазі європейської політичної думки та поставити перед керівними колами великих держав проблему, яку сьогодні саме життя виводить на порядок дня, — проблему Української Держави на Закарпатті.

ОД УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Пан Влечслав Прокопович, Голова Уряду УНР, подався 16 вересня с. р. в Женеві до пана М. де-Валери, Президента 19-ої Асамблеї Ліги Націй, з наступного змісту меморіалом.

Маю за шану від імені законного Уряду України зложити вам наступну заяву:

Політична незалежність кожного члена Ліги Націй забезпечується статтею 10 пакту Ліги Націй.

Серед членів Ліги Націй між иншими знаходиться Союз соціалістичних совітських республік, який на підставі § 13 своєї конституції являє собою союзну державу, утворену на підставі добровільного об'єднання рівноправних соціалістичних совітських республік.

Кожна з цих республік, отже в тому числі і Українська соціалістична совітська республіка, на підставі § 13 своєї конституції і § 13 конституції ССРР, по-за межами § 14 конституції ССРР, здійснює свою державну владу самостійно, зберігаючи свої суверенні права.

Одною з ознак цієї суверенности є надання кожній такій республіці, в тому числі й Українській соціалістичній совітській

республіці, на підставі § 14 конституції її і § 17 конституції ССРСР, права вільного виходу з ССРСР

Отже артикул 10 пакту Ліги Націй гарантує політичну незалежність не тільки самої ССРСР, але й кожної з союзних республік, в тому числі і Української соціалістичної совітської республіки, в межах, зрозуміло, конституції ССРСР і УССР

Само собою зрозуміло, що ця «Українська республіка» це лише фікція, що її Москва сотворила з метою замаскувати режим людського пагніту, який переводиться на Україні.

Єдиний законний Уряд Української Народньої Республіки, що є змушений перебувати на еміграції, ніколи не визнавав, не визнає і ніколи не визнає примусової, збройною силою dokonаної окупації території Української Народньої Республіки, що її занодівав московський большевицький уряд.

Отже, само собою зрозуміло, що які б заяви не складав вище названий большевицький уряд, законне правительство України ніяким побитом не погоджується з фактичним станом річей на території Української Народньої Республіки.

Та оскільки, не дивлячися на всі протести Уряду Української Народньої Республіки, ССРСР свого часу прийнято було до складу членів Ліги Націй, Уряд Української Народньої Республіки вважає за свій обов'язок звернути увагу Ліги Націй на нищення решток політичної незалежності окупованої Москвою території Української Народньої Республіки, якій силою накинуто форму Української соціалістичної совітської республіки, що нею керує московський большевицький уряд, так званий уряд УССР

Уряд національний український має в своєму розпорядженні незаперечні докази того, що Український Нарід ніколи не погоджувався з примусовою окупацією збройною силою його території і завжди вживав заходи звільнитися від цієї окупації, відірватися від ССРСР, на що він має право, навіть на підставі конституції ССРСР і УССР.

Але ніколи ці факти не були так наочні, як на протязі останнього року, коли сотні і тисячі людей в УССР позаарештовано і розстріляно з приводу їхніх заходів відірвати УССР від ССРСР і повернути їй цілковиту самостійність, чи як зазначається в ССРСР, «відірвати УССР з метою запродати її закордонним державам».

На протязі останнього року трапились такі незаперечені факти:

1) На підставі попередніх конституцій ССРСР і УСССР за верховну владу УСССР вважалось президію Центрального Виконавчого Комітету УСССР. Президію цю обрано 23 січня року 1935 в складі 24 осіб з головою Центрального Виконавчого Комітету — «президентом республіки» на чолі. З цих 24 осіб на підставі розпорядження з Москви (органи державної безпеки народнього комісаріяту внутрішніх справ в УСССР підлягають безпосередно Москві, минуючи органи влади УСССР) позбавлено функції влади, ув'язнено і розстріляно 16 осіб по обвинуваченню їх в замасі на відірвання УСССР від ССРСР, а в травні 1938 р. ув'язнено з цього-ж приводу самого голову Центрального Виконавчого Комітету УСССР — Петровського.

2) Другою фактичною владою в УСССР є центральний комітет комуністичної партії більшовиків України з політичним бюро на чолі.

Із складу центрального комітету комуністичної партії України, обраного 3 червня року 1937 за вказівками з Москви, в кількості 62 осіб, 52 особи позбавлено функцій влади, ув'язнено і розстріляно по обвинуваченню їх в замасі на відірвання УСССР від ССРСР; із складу політичного бюро в кількості 11 членів і 5 кандидатів позбавлено влади, ув'язнено і розстріляно по обвинуваченню в тому самому всі 16 осіб.

3) Із складу уряду УСССР — ради народніх комісарів — призначеного 24 січня року 1935 не залишилося ні **о д н о ї о с о б и**, а голова ради народніх комісарів, Любченко, що стояв на чолі організації, яка ставила собі за завдання відірвати УСССР від ССРСР (зізнання підсудного Грицька на останньому судовому процесі в Москві, Бухаріна, Рикова та інших), примушений був застрілитися в серпні року 1937.

З'ясуємо: отже не дивлячись на всю ненормальність і потворність політичних відносин на окупованій території Української Народньої Республіки, треба розглядати зазначені факти, як своєрідний **п а с б і с ц и т**, в якому всі ті, кого сама совітська влада вважала за обранців українського населення, висловились за відірвання УСССР від ССРСР, за здійснення вищезгаданих артику-

лів конституції УССР і ССРР про правосильний вихід УССР із складу ССРР

Що вже й говорити про велику масу Народу Українського, який ніколи не визнавав московської окупації і завжди боровся проти неї.

І цьому не можуть заперечити наслідки виборів 26 червня року 1938 в УССР до Вищої Ради УССР — вищої влади за новою конституцією УССР, коли ніби-то 99,55 відс. всіх виборців висловились за урядових московських кандидатів.

В яких умовах проходила підготовка до цих останніх виборів красномовно свідчать попередні факти і зокрема факт зменшення (замість природнього збільшення) на протязі півроку кількості виборців по УССР: на 12 грудня року 1937 їх було 17.539.876.

на 26 червня року 1938 — 17.536.486, тоб-то менше на 3.390 осіб, що позбавилися своїх виборчих прав, зрозуміло не з своєї доброї волі. Це пояснюється тако-ж арештуваннями, що їх провадилося під час підготовки до виборів до Вищої Ради ССРР 2 грудня року 1937

Поки військо і органи державної безпеки перебувають в безпосередньому підпорядкуванні Москві, цілком оминаючи органи влади УССР, зрозуміло не можна говорити про якісь нормальні умови цих виборів, виборів ніби таємних, а в дійсності цілком явних, бо кожному виборцеві видається коперту з бюджетом для голосування, помічену тим-же номером, за яким занесено цього виборця до загального реєстру.

Національне правительство українське багато разів зверталося до Ліги Націй, виявляючи їй страшне становище, що його втворила московська окупація на Україні. Коли-ж, не зважаючи на повторні заклики, Ліга Націй нічого не зробила на користь поневоленої України, то нема чому дивуватися тоді, що Український Народ складає частину відповідальности за своє жахливе щастя на Лігу Націй, одним із членів якої єть ССРР

Ліга Націй не зрозуміла, на жаль, і знехтувала першорядним значінням національної ідеї, — не лише у внутрішньому житті держави, але тако-ж у відносинах міжнародних, — і в Центральній Європі. А це призвело, як доводять останні там події, до гострої кризи і поставило світ над безоднею війни. За цих часів трівож-

них ми вважаємо за наш моральний обов'язок заявити, що факт постійного заперечення права самоозначення для народів, поневолених Москвою, приведе неминуче до страшної катастрофи.

Звертаючи увагу Ліги Націй на це положення України, а водночас на порушення СРСР, членом Ліги Націй, літери і духу Пакту Ліги Націй, Уряд Української Народньої Республіки поновляє свій заклик до Ліги Націй, щоб зажадала в ім'я справедливості і пошанування міжнародного права виводу окупаційних московських військ з України, пам'ятаючи, що окупація України Москвою є постійною загрозою війни.

* * *

Пан Вячеслав Прокопович перед Годесбертськими нарадами вдався до їх ексцеленцій рейхсканцлера Германії п. А. Гітлера, прем'єр міністра Англії п. Н. Чемберлена, голови італійського уряду п. Беніто Муссоліні, президента ради міністрів Франції п. Едуарда Далад'є з телеграмою, в якій говорить, що український легальний уряд на чужині вважає за свій національний обов'язок просити їх при обміркуванні й полагожденні справ Центральної Європи взяти на увагу становище Закарпатської України, яка повинна мати рівне з іншими націями Чехословаччини право на самоозначення.

НОРЕНБЕРТСЬКИЙ КОНГРЕС І ПРОТИМОСКОВСЬКИЙ ФРОНТ ЄВРОПИ

Цьогорічний «партайтаґ» національно-соціалістичної партії Німеччини відзначився не тільки більшим, ніж звичайно, числом учасників та особливою урочистістю, а й своїм внутрішнім змістом. Справи зовнішньої політики зайняли цього разу особливе місце на конгресі. Вони справді не відсунули справ внутрішніх, не було помянуто ні одної з поважніших галузей народного життя, ані матеріального, ані інтелектуального. Перед відкриттям конгресу відбулося, як звичайно, велике прийняття преси, на якому шеф державної преси д-р Дітріх з'ясував перед приблизно

500 німецькими і 250 чужинцями журналістами засади національно-соціалістичної преси та протиставив її тим органам «демократичної» преси, що не дуже в'язалися правдою, провадячи проти-німецьку кампанію. Він-же зауважив, що на сучасній партайтаґ дивляться в Європі як на ключ до найближчої європейської майбутності. На конгресі було, як звичайно, обговорено справи, що найближче обходять націю, справи селянства і робітництва, питання національного виховання молоді, поліпшення становища жіноцтва, урядників, справи фронту праці і т. п. По декларації Фюрера, відчитаній гауляйтером Вагнером, виступили по черзі з промовами чільні керманичі партії і Німеччини — Гес, Розенберґ, Гебельс, Герінґ і нарешті знову Фюрер. Було освітлено значіння чотирохлітнього плану і підкреслено факт, що Німеччина не потріб-бує боятися ніякої блокади, маючи змогу залишити в резерві цілий врожай наступного року.

Але головну увагу Європи до Нюрнберґського конгресу притягали не внутрішні справи Німеччини, а її сучасна роль в політичних відносинах Європи. Зрештою й самі німці владуть головну вагу на події на полі міждержавних відносин. Десятий конгрес національно-соціалістичної партії названо «Партайтаґом Великої Німеччини» з нагоди прилучення Австрії до Німеччини. Приїзд Фюрера з цілим його державним і партійним почетом до ратушу старого «міста середини Німеччини», де його стрінув привітальною промовою надбурмистр Лібіґ, був справжнім триумфальним походом визвольника Остмарку, як офіційно тепер зветься колишня Австрія. Дзвони, музика, хори і співи національних гімнів підносили до найвищого ступня захоплення учасників свята місцевих і тих, що прибули в чотирьох сотках потягів з усіх кінців Німеччини. Вітаючи Фюрера в історичній сазі, надбурмистр дякував йому зокрема за перенесення державних клейнодів з Відня назад до Нюрнберґу по стосорокалітній відсутности. Представників Остмарку на конгресі вітано особливо палко при кожній нагоді.

Щоб розуміти те, що відбувається тепер в Німеччині і в цілій Середній Європі, не можна забувати, що німецька держава намагається об'єднати в своїх межах головні галузі нації, що Італія вже зробила з кінцем світової війни. Коли конгрес розпочався під знаком урочистого святкування прилучення Австрії, то кінцева промова Фюрера містить і заяву про тверде рішення Німеччини полагодити нарешті і цекеuche питання буття судетської галузі німецької нації.

Всі намагання пражського уряду полагодити судетській кон-флікт перед Нюрнберґським конгресом не мали успіху і лише загострювали чесько-німецькі противенства. Посередництво лорда Ренсімена не могло мати великого успіху вже тому, що судетський конфлікт не був лише чесько-німецькою справою. І чим більше загострювався цей конфлікт, тим глибше втягалися до нього великі держави, тим більшою робилася небезпека війни. Намір

московського уряду допровадити цього разу до нової європейської війни не підлягає найменшому сумніву. Незвичайно гостра кампанія московського уряду і його преси проти Англії, що намагається не допустити до війни; у вищій мірі провокаційна діяльність московських агентів в ЧСР, а спеціально в Судетах, зрадили виразно план Кремля не проминути може останньої нагоди запалити пожежу війни в Європі.

Але цей московський план, не зовсім може зрозумілий для Лондону і Парижу, не був ніякою загадкою для Нюрнбергу. Саме тому очевидно зробився цьогорічний конгрес зворотньою точкою німецької політики супроти Московщини, а може допровадить до звороту цілої європейської політики в цій справі. Гострих виступів проти більшевизму не бракувало й на попередніх конгресах, але цього разу ці виступи спрямовано виразно проти самої Москви та західних «демократій», що її підтримують. Разом з тим ніколи ще не зазначувалась так виразно, як на цій конгресі, однакостність національних великодержав, союзників з ними, національної Іспанії, Польщі та Японії. Представника Іспанії, генерала Есіннозу-де-льос-Монтерос, на чолі іспанської делегації, було стрінуто як визначного гостя почесною четюю, що винишувалась для його прийняття. Італійців і японців зустрічалося оваціями при кожній нагоді. Побут делегації польських комбатантів дав нагоду і до маніфестації німецько-польської солідарности, спрямованої проти Московщини. Справоздання про неї у «Фельєнер Beobachter» було подано під титулом «Польща і Німеччина заборолою проти більшевизму». З німецького боку, при від'їзді гостей було, між иншим, сказано: «Польща і Німеччина знають, що ми маємо спільного ворога, більшевизм. Європа повинна знати, що Німеччина і Польща творять в Середній Європі єдине й останнє заборолою проти інтернаціонального більшевизму». На це провідник делегації, генерал Ярнушкевич, зазначив, між иншим, що «поляки провадять вже століттями боротьбу проти пігілізму зі сходу».

Та обставина, що Німеччина закликає на цій конгресі Європу до боротьби проти Московщини, заслуговує на особливу увагу з огляду на ті історичні події, які відбулися протягом партійтагу і безпосереднє по ній, події, які, може, будуть початком далекогоїшої перебудови цілого Сходу Європи аж до Каспійського моря. В початку конгресу в Норістаалє в Нюрнберзі відбулось відкриття вистави «Боротьба Європи за її долю на сході». Вистава ця, що зайняла 30 кімнат, подала глядачам друки, предмети, документи, мапи й т. ин., що мали унаглядити єство історичної чинности сил, які протягом тисячелітньої історії Європи боролися за її внутрішнє й зовнішнє устійнення. В ній представлено тако-ж занепад Європи, спричинений комуністичною акцією, та нові сили відбудови, що станули проти цього занепаду. По короткій інавгураційній промові керманіча державної організацї д-ра Мей, виступив з великою промовою уповноважений Фюрера для цілого

духового й світоглядного виховання національно-соціалістичної партії, райхсфюрер Альфред Розенберг, в якій він сказав, між иншим, наступне: «Гричі на цім конгресі райхспартайтагу зверталося увагу Німеччини й цілого світу на небезпеку на Сході та на співчинність жидівства з большевизмом. Але большевицька хвиля не є в наших очах рантовим явищем, її спричинено численними історичними і сучасними умовами. Як довго Європа взагалі перебувала творчою, вона все бачила себе в нападі і чуйній обороні супроти иншого світу....

«Тепер піднеслися в Москві знов старі інстинкти ненависти проти європейської форми життя... Говорячи про поріжнення поміж європейськими державами у відношенні до Москви, Розенберг зазначує: «Поріжнення, які ми маємо, є родинними суперечками, до них не треба допускати впливів, спрямованих на те, щоб перешкодити їх вирівнянню... Тепер повстає питання, чи життєва воля Європи досить сильна, щоб об'єднатися ще раз проти большевицького Кремля?» Відповідь на це запитання дає Розенберг запевненням, що «Європа буде на творчій силі Німеччини та Італії».

Дуже рішучим обрахунком з большевизмом та «демократією» була й промова міністра державної пропаганди д-ра Гебельса, якій не щадив тяжких закидів і проти Женевы. Показуючись на книжку англійського генерала Фаллера «Черпа з війни Ліги Націй», він заявив, між иншим: «Ліга Націй програла проти Японії в Хінах, проти Гітлера в Німеччині, проти Муссоліні в Італії й Іспанії, але вона не виступала ніколи проти ССР». З особливим обуренням вказував він на статтю «Нарі Міді» з 23. V 38, де, між иншим, говорилося, що Європа завдячує мир Антанті і ССР. Не менше гостро посуджував він роллю «демократій» в Хінах і в Іспанії.

В кінцевій промові Фюрера, яку так нетерпеливо чекала ціла Європа, зазначено тако-ж цілком виразно ту провідну роллю, яку перебирає на себе Німеччина, в повній згоді з Італією, в боротьбі Європи проти московського імперіялізму. Не бракує тут і гострих виступів проти «демократичних» союзників Московщини: «Демократії звеличають, коли це їм потрібно, навіть і державну форму большевизму... Московський большевизм є поважним союзником капіталістичної демократії... «Для означення тактики французьких приятелів Москви в ЧСР наведено дуже влучно відому заяву колишнього міністра повітряної флоти, П'єра Кота: «Чехія існує по його думці для того, щоб в разі війни кидати бомби на німецькі міста і промислові осередки». Відповіддю на подібні наміри і цілу політичну ситуацію в Європі були наступні речення в промові Фюрера: заповіджене скріплення війська й повітряної флоти на мій наказ незвичайно поширено. Я наказав негайне довершення укріплень на заході».

Перебіг політичних подій по Гюренбертському конгресі загально відомий, лишається зробити для нас належні висновки з цих подій. Цикль їх ще не закінчено. Але напрямок сучасного розвит-

ку політичних подій в Європі зазначився досить виразно. Прилучення Судетів до Німеччини буде без сумніву найбільшою від моменту закінчення світової війни перемогою засади національного самоозначення в Європі. Самий факт того, що московський уряд зробив справді все, що міг, щоб до такого рішення судетського конфлікту, який почав прибирати криваві форми, недопустити, свідчить про дуже тяжку поразку московського імперіялізму в Європі. Обставини, в яких відбулося рішення великодержав в судетській справі, роблять цю поразку ще тяжчою. Сталося воно наслідком історичної наради поміж Гітлером і Чемберленом, в згоді з Францією, з одного, і з Італією, з другого боку. Отже сталося наслідком порозуміння чотирьох великодержав в тім часі, коли Літвінов сидів навіть не в Москві, а в женецькій ізоляторі разом з цілим своїм штабом більшовицьких послів і спеців, чекаючи вибуху війни, яку він так старанно готував.

Коли в пресі заповіджено, що союз ЧСР з Францією та Московщиною буде уневажнено разом з неутралізацією нової Чехословаччини, то таке рішення загалом очевидно в порозумінні між англійськими та французькими міністрами в Лондоні; але остільки-як очевидно, що чесько-московський союз рішено уневажнити не лише без порозуміння з ним, а й проти волі Кремля. Кардинальним фактом останніх подій є те, що московський уряд ізолювано і зроблено СРСР з суб'єкту об'єктом політики великих держав. Можна навіть цілком слушно запитати, який сенс матиме франко-московський союз для Франції, коли буде зірвано чесько-московський союз? Яке значіння матиме московська збройна сила в Європі, коли її буде позбавлено її головної бази в Чехословаччині? Чи уневажнення франко-чеського союзу не дозволяє сподіватися, що буде уневажнено й франко-московський союз? І чи не буде шукати Франція того забезпечення в пакті чотирьох великодержав з додатком Польщі, яке вона сподівалась мати в союзі з Московщиною?

Знаючи засаду московської політики в Європі — без нас, значить проти нас, — можна без зайвого оптимізму ствердити, що втворення протимосковського фронту держав Європи зробило раптом несподівано великий крок вперед. Про побачення Чемберлена з Гітлером повідомлялося, що вони говорили не лише про подагодження судетського конфлікту, а й про інші поважні європейські справи, які буде, можливо, розв'язано в колі чотирьох, чин, з Польщею, п'ятьох держав. Легко цього розуміється не дається зробити. Нема сумніву, що проти цієї акції розвине московський уряд шалену протиакцію при помочі своїх прихильників у Франції та Англії. Московські агенти й залежні фінансово від Москви органи преси будуть намагатися представити сучасне рішення судетського конфлікту, як політичну поразку урядів Чемберлена й Далад'є та повалити їх при допомозі англійської опозиції та соціалістично-комуністичної частини «народнього» фронту у Франції. А заступлення сучасних урядів Великобританії

та Франції противними до них угрупованнями піднесло б знов значіння Москви в Європі та безпеку війни.

Небезпеку цю зменшують, розуміється, в де-якій мірі поведенею нації ССРСР, поборюючи з середини сили московського імперіалізму. Але це мусять розуміти і європейські великодержави і числитися з представниками цих націй в Європі, як з фактичними членами протимосковського фронту держав.

М. Данько

УРЯДОВИЙ ПРОЄКТ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ В ЧЕХО-СЛОВАЧИНІ

Конфлікт між урядом і німецькою національною меншиною в Чехословаччині, що ось вже кілька місяців є центром політичної уваги цілої Європи, викликав кілька пропозицій для його розв'язання з боку чехословацького уряду. В часописах писалось вже про три проєкти, але змісту їх не було офіційно оголошено. Аж нарешті 7 вересня уряд доручив представникам німецької меншини, а 10 вересня подав до преси четвертий з черги проєкт розв'язання конфлікту. Яка доля спіткає цей «остаточний» проєкт — уже відомо, але сам по собі цей проєкт заслуговує на нашу увагу, як спроба розв'язати національне питання в межах однієї держави з різнонаціональним складом населення.

Треба наперед завважити, що проєкт викликає вимоги німецької національно-соціалістичної партії під проводом н. Гелліна. Ця партія домагалась повної територіальної автономії так зв. судетських німців та права належати до національно-соціалістичного руху в Німеччині. Але проєкт чехословацького уряду має на увазі не тільки німців, але й українців, мад'ярів і поляків. Не згадується лише про словаків, хоч і серед них існує поважний автономічний рух, на чолі якого стоїть народня партія покійного о. прелата А. Глінки.

За німецькою, українською (в тексті проєкту: «руською (малоруською)», мад'ярською і польською меншинами проєкт визнає рівноправність з чехословаками що-до мови, освіти, соціального забезпечення, публічних робіт, пропорційність участі в центральних державних органах і установах та повну рівність в місцевому самоврядуванні.

Приналежність кожного громадянина до певної національності встановлюється офіційно на підставі національного кадастру.

Повнота національних прав виявлятиметься, головним чином, в місцевому самоврядуванні, яке буде організовано на підставі національного принципу, а саме: територія Чехословацької республіки буде поділена на самоуправні округи *ж у н и*, при чому межі *ж у н и* будуть встановлені по можливості на підставі фактичного розселення в державі національностей, з угляд-пенням тако-ж географічних, господарських і комунікаційних відносин. Органи *ж у н и*ого самоврядування будуть організовані на виборному принципі, на підставі загального, рівного, прямого й таємного голосування з пристосуванням принципу пропорційного представництва. До компетенції місцевого самоврядування будуть віднесені всі справи, які в рамках єдиної держави умож-ливають рівноправний і досконалий розвій сил і властивостей окремих національностей. Зокрема, *ж у н и*ним самоврядуванням, по думці проєкту, передано справи шкіль і народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних робіт, при чому фінансові засоби на ці справи будуть уділятися з державного загально-ного бюджету, пропорційно національностям. Місцевому самовря-дуванню буде знов повернуто завідування місцевими поліційни-ми органами.

Проект забезпечує тако-ж участь національних меншин і в центральному державному управлінні на принципі пропорцій-ности. Склад державних урядників і робітників буде стусево поповнюватися особами, приналежними до національних мен-шин, аж поки кожна національна меншина буде мати в централь-них урядах таку кількість своїх членів, яка відповідала її від-сотковому відношенню в складі населення цілої держави. Цей-же принцип проводився б і в персональному складі суддів з додер-жанням принципу незмінности суддів.

Засада пропорційности буде проведена тако-ж всеюди в дер-жавному господарстві, а саме: видатки й кредити в державному бюджеті на потреби шкільництва й народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних рбіт будуть розділені від-повідно до відсотку національних меншин. Пізніше це правило буде розповсюджено й на інші ресорти. При завдаванні праць і постачання для державних установ, фондів, підприємств при-значені для цього кредити будуть тако-ж поділені пропорційно між національностями. Для контролю над переведенням цього буде організовано спеціальну контрольну комісію з представників національностей під головуванням голови державного контролю.

Як ми вже сказали, проєкт встановлює повну рівноправність національних мов: німецької, «руської (малоруської)», мад'ярсь-кої і польської з мовою «чехословацькою» (?). Внаслідок цього буде відповідно змінено існуючий закон про мови.

Охорона прав національних меншостей, за проєктом, буде здійснена таким способом: 1) будуть видані спеціальні зако-ни, які не тільки забезпечать приналежність громадян до тієї або инної національности, ба й охоронятимуть їх майно й націо-

пальність від політичного, соціального й господарського утиску; 2) в самоуправних жупах буде дано охорону прав національним меншинам проти національної більшості в межах кожної жупи шляхом заведення куріяльної системи для цих меншостей; 3) буде заведено паритетні комісії при голові ради міністрів для кожної національної меншини під головуванням державного урядника цієї національної меншини. Членів паритетної комісії будуть вибирати члени парламенту дотичної національної меншини. До компетенції паритетних комісій буде стосуватися свіденція державних урядників національних меншин на державній службі і в державних підприємствах; 4) паритеті, догляд над виконанням законів про права національних меншин буде передано судам: будуть організовані спеціальні суди для розв'язання спорів між органами центрального й місцевого управління; справи, що торкаються здійснення й охорони прав національних меншин буде передано до компетенції конституційного суду; в судах вищих інстанцій буде заведено національні відділи, причому судові округи буде пристосовано до жупних округ.

Крім цих загальних постанов, що торкаються всіх признаних проєктом національних меншин, проєкт містить в собі ще й спеціальні постанови, що торкаються німецької національної меншини. Проєкт встановлює максимальний відсоток участі німецької національної меншини в державних установах для місцевостей, де німці не творять більшості населення. Цей відсоток визначено в 30 відс. Крім того, проєкт обіцяє негайну господарську й фінансову поміч німецькому господарству й промисловості в розмірі 700 мільйонів корон з позички в 1 мільярд корон, що буде розписана до кінця цього року.

В кінцевій постанові проєкту говориться про те, що проєкт в частинах, що не вимагають видання нових законів, буде реалізовано негайно. Для переведення в життя інших частин уряд негайно займеться виготовленням відповідних проєктів законів для внесення їх на ухвалу парламенту.

Коли порівняємо проєкт чехословацького уряду з міжнародніми договорами про права національних меншин, мусямо признати, що цей проєкт уявляє значний крок вперед на шляху правильного розв'язання складної проблеми співжиття громадян різних національностей в межах однієї держави. Проєкт розв'язує цю проблему на основі признання за національностями рівноправності і в напрямі перебудови цілої держави: з держави національної, в якій домінуюче становище займає чеський народ, проєкт утворює державу національностей, в якій рівні права матимуть, крім чехів і словаків, ще чотири національності: німці, українці, мад'яри, поляки. Далі проєкт міняє структуру Чехословацької держави ще й в тому напрямі, що на місце централізованої системи управління вводить систему місцевого самоврядування, побудовану на національному принципі.

Що торкається спеціально прав національних меншин, то проєкт вводить дуже важливу повину, так званий національний кадастр або постійні списки персонального складу національних меншин. Кадастр має важливе правне значіння, як офіційний доказ приналежності громадян до тої або иншої національної групи. А з приналежністю до певної національності проєкт зв'язує охорону національних меншин від політичного, соціального й господарського утиску, себ-то від винародовлення, асиміляції й господарської експлоатації.

Цілком правильно й раціонально проєкт розв'язує питання оборони прав національних меншин, передаючи цю оборону до компетенції судових установ з найвищим конституційним судом на чолі. Творці міжнародних договорів як раз про це забули, і тому ті договори перетворились з часом в «клаптики паперу», на кожному кроні порушувались, а то й цілковито відкидались, не дивлячись на підписи й урочисті обіцянки.

За всіма цими позитивними рисами проєкт має й правні дефекти. Не знати, в якій формі він видається остаточно, що-якдо опублікованого тексту, то він відбив на собі обставини, при яких його складено: поєніх, неточність термінології (напр., «чехословацька мова», яка не існує, або «руська (малоруська) мова» замість українська, нерівність окремих частин та инш). Проєкт ніде не згадує про національно-територіальну автономію, хоч цю вимогу німці поставили на першому місці. Так само проєкт не згадує про Закарпаття, якому конституція Чехословацької республіки признає красву широку автономію з красвим соймом. Тому зостається неясним, чи передбачені проєктом реформи торкаються Закарпаття, чи ні.

А. Я.

19-а АСАМБЛЕЯ ЛІГИ НАЦІЙ ТА УКРАЇНСЬКА ЛІГІЯ В ЖЕНЕВІ

(Лист із Женев)

Значіння Ліги Націй, особливо за останніх кільки років, все зменшувалося. Сьогодні всі важливі політичні справи вирішуються по-за женевською установою, а де-хто уважає її смерть неминучою і близькою. Як би так сталося, то українці не мали б жадної підстави вдягати жалобу, бо-ж треба ствердити, що Ліга Націй ніколи нічого на користь Україні не зробила, не хотіла зробити та, певно, просто з огляду на свою недоречну структуру, і зробити не могла.

Проте помилкою було б уважати, що терен Ліги Націй не належало і не належить використовувати. Є це надзвичайно зручний терен для провадження української національно-державницької пропаганди. І тому просто смішно виглядають спроби де-яких українських груп атакувати Уряд УНР

за його певнишу працю в Женеві. Коли свого часу римський кореспондент одного українського часопису з приводу чергового виступу перед Лігою Націй дійшов до дивовижного висновку, що Уряд УНР покладає надію на допомогу Ліги для України, то йому в голову не прийшло зупинитися над значінням того факту, що звістку про цей виступ прочитав він у великому італійському щоденнику. Уряд УНР ніколи не чекав якого-будь порятунку від Ліги Націй, використовуючи її лише, як свого роду трибуну для протестів проти окупації України та для висвітлення українського питання перед чужинцями, як місце зустрічей та нагоду для політичних розмов. Бо-ж не треба забувати, що до сьогодні в Женеві перебувають не тільки представники численних держав, що ще входять до Ліги, але й тих, що стоять осторонь од цієї установи та її згубної просоветської політики. А протести і поти, що їх подає Уряд в Женеві, знаходять широкий відгук в європейській прихильній до нас пресі, актуалізують нашу справу та нагадують світові, що український народ певнишно бореться за самостійність і незалежність свого краю.

Тому і цього року, не зважаючи на повний занепад Ліги Націй, Уряд використав 19-ту Асамблею для піднесення голосу в оборону прав українського народу та надіслав на цей час до Женеви спеціальну делегацію в особах наша прем'єра і міністра справ закордонних Вячеслава Прокоповича та наша міністра професора Романа Смаль-Стоцького. Треба підкреслити, що якраз в цю пору акція Уряду на женецькому терені була дуже на часі. Події в Чехо-Словаччині надзвичайно заактуалізували та підкреслили значіння національної справи та поставили на порядок денний справу перебудови Європи на національному принципі, що єдино може бути підставою тривалого миру. Зокрема ці події мають велике безпосереднє значіння для українців, бо вони заактуалізували проблему нашого Підкарпаття та впровадили в площину реальних можливостей застосування права на самовизначення народів на цій частині української землі.

Першим кроком української делегації в Женеві було надіслання міністером справ закордонних телеграми на ім'я п. де Валери, в якій віталояся цього останнього, як славного борця за свободу ірландського народу, з нагоди його обрання на голову Асамблеї Ліги Націй. Далі було подано ноту від Уряду на ім'я голови Асамблеї та розіслано її копію з відповідним супроводним листом представникам держав-членів і членів Ліги. Нота ця (повний зміст якої подається на іншому місці) нав'язує в кінцевому уступі до сучасної кризи, зазначаючи, що постійне нехтування Лігою національної справи довело тепер до загрози війни в Середній Європі, що мусить неминуче повторитися тако-ж на європейському сході. Стверджено тако-ж, що негативне відношення Ліги до української справи викликає зрозумілу нехоть до цієї установи в масах українського народу, який скидає частину вини за своє жахливе положення на Лігу Націй, що прийняла совіти в склад своїх членів.

З приводу подання потишане пресове Бюро в Женеві видало спеціальний комунікат, на підставі якого звістку про український виступ подала Швейцарська Телеграфична Агенція, агенції німецькі, угорські і т. д., а тако-ж цілий шерек швейцарських, італійських й інших часописів. Зокрема належить підкреслити уміщення широкого резюме поти в «Журналь де Женев»: симпатії до України його директора, п. Жан Мартеї, і політичного редактора, п. П.-Е. Бріке, загально відомі і заслуговують на як найбільшу вдячність українців.

По-за відгуками в пресі, мемор'ял Уряду викликав велике зацікавлення в дипломатичних чужинецьких колах, доказом чого є відповіді, що надійшли від різних делегацій. Цей факт свідчить про уважне ставлення чужинців до українського питання та до голосу легального представництва України.

Українські делегати використали час свого побуту в Женеві для відбуття цілої низки побачень та конференцій з чужинецькими дипломатичними та журналістичними колами. Мали вони тако-ж нагоду взяти участь в різних приїзтах, на яких можна було зустрітися з численними дипло-

матами та журналістами з різних країн. Таким чином використано можливості для відновлення старих та пов'язання деяких нових зв'язків. Скрізь в розмовах зверталося увагу чужинців на значіння української проблеми та подавалося інформації про певну боротьбу українського народу за відновлення своєї незалежної державності. Палежить відмітити співпрацю нашої делегації з нашими кавказькими друзями, що виявилось у спільних виступах разом з представником грузинського Уряду, нашим приятелем п. Х. Шавінвілі.

Загальне вражіння, що його з розмов з чужинцями винесли наші делегати, досить добре. Можна було ствердити велику прихильність до України з боку багатьох міродайних чужинських представників. В кожному разі, треба зазначити, що зацікавленні українською справою з теоретичного, яким воно до цього часу було, стає цілком реальним. Висуєння на перший план національного принципу для розрішення міждержавних проблем, само собою актуалізує українське питання. Можна було дуже часто почути думку, що во закінченні німецько-чеського конфлікту на порядку денний приїде велика проблема у порядку денний відносно на європейському сході та дальній долі совітів, цієї постійної загрози для світового миру. Розуміється, що до викликання цього муєть в першу чергу спричинитися самі українці та своєю боротьбою і виявленням непохитної волі до відбудови самостійності й незалежності дати належний, користний для нас вабримок для майбутнього перебігу і розв'язання східно-європейського конфлікту.

Зокрема належить відмітити, що наш міністр справ закордонних використав перебування в Женеві й можливість побачень, що воно їх дає, щоб порушити перед відповідними польськими чинниками справу руйнації православних церков на Холмщині й привернути увагу до того тяжкого вражіння й глибокого занепокоєння й огірчення, що їх ці сумні події викликають в усіх колах нашого громадянства на еміграції, зазначаючи в цьому становище до цієї справи нашого Уряду.

Одночасно в Женеві, 17-го та 18-го вересня, відбулося засідання Бюро та Ради міжнародної Унії Товариств для Ліги Націй, до якої, як відомо, входить і представники України. 17 вересня членів Унії прийняв голова Асамблеї п. де Валера. В цьому прийнятті, де зібралось чимало цікавих чужинців, од українців взяв участь проф. Роман Смалъ-Стоцький, генеральний секретар українського Товариства для Ліги Націй.

Сам перебіг засідання Ради Унії не мав на цей раз особливого інтересу для українців. На порядку денному стояли здебільшого технічні питання, в першу чергу справа покликання нового генерального секретаря Унії на місце уступаючого професора Рюссена, що займав свій пост на протязі 20-ти літ. Єдиною політичною справою порядку денного була справа конфлікту на Далекому Сході, що мала обговорюватися на самому кінці. Становище українського Товариства в цій справі уже давно відоме. Але при сучасних настроях Унії було-б річчю безнадійною пробувати змінити її становище в цій справі. Тому українські делегати перед обговоренням цієї точки порядку денного покинули саю засідань, підтримуючи таким чином свою солідарність з нашими приятелями японцями. Разом з українськими делегатами виїшов і представник грузинського У-ва, п. Шавінвілі.

Безпосередні відношення до українців має і справа дальшого існування Офісу Пансена, що має вирішитися під час 19-ої Асамблеї. Як відомо, Офіс мав би зліквідуватися з кінцем цього року, бо дальшому функціонуванню цієї установи рішуче противляється большевики, які висувають лише потребу опіки над біженцями-комуністами з Німеччини та інших країн. Рішуча постава деяких членів Ліги Націй мала ніби врятувати

Офіс, але тепер більшовикам удалося досягти того, що повинен проєкт створення на місце нарсеновського офісу нової установи, яка мала б займатися лише правною опікою еміграції, а матеріальна допомога безробітним, хворим, дітям чи інвалідам мала б цілком припинитися.

Хоч Офіс Нансена і викликав слушну критику з боку українців за фаворизування москвинів, проте все-ж таки ствердити треба, що в багатьох випадках українські організації користали з його допомоги, без якої становище нашої еміграції було б ще гіршим, аніж воно є тепер. Нам безумовно корисніше, як що Офіс існуватиме далі та уділятиме від часу до часу хоч і невеликі допомоги нашим організаціям. Тому українські представники при кожній нагоді звертали увагу чужинців на konieczність затримання, в тій чи иншій формі, центральної установи, якої завданням була б всебічна — як правна, так і матеріальна опіка над політичними біженцями. Рішення запале певно при кінці обряд Асамблеї.

М. Л.

УКРАЇНСЬКИЙ МЕЦЕНАТ ГРИГОРІЙ ГАЛАГАН

(З нагоди 50-ліття з дня його смерті)

1812 чи 1813 р. Г. Галаган вперше виступив на поле громадської роботи. А саме, на запрошення управителя Чернігівською палатою державних маєтків він взявся дослідити положення селян на Чернігівщині, що потерпіли від неврожаю, та роздати допомогу хлібом і грошима найбільш нужденним. Після закінчення тої операції Г. Галаган знов оселився в Сокиренцях, займаючись господарством у своїх маєтках та читанням головне творів з українського письменства та історії України. Тоді саме нав'язав він велике листування з людьми, причетними до студювання минулого та сучасного України, ділячись з ними своїми думками з приводу прочитаного та прохаючи кореспондентів придбати для нього ті чи инші книжки. Отож не диво, що Г. Галаган визначався своєю освіченістю серед тогочасних українських землевласників.

Підчас своєї подорожі на Україну 1844 р. Т. Шевченко був, між иншим, на Полтавщині, але Т. Шевченко, як про це болісно докоряла йому Варвара Рєпіна, більше проводив час з «мочемордами» — Віктором Закревським та иншими членами гуртка «Мочемордія», ніж в гурті освіченого українського панства. Так, в листі з дня 20 грудня 1844 р. В. Рєпіна писала Т. Шевченкові: «Куди б ліпше було для вашої духової особистости, коли б ви заприятелювали з Галаганом, з Канністом, з його жінкою, з Борковським, з Вол. Луканевичем: їх щедро наділено розумом і душею» (15).

Олександр Коциський в своїй біографії Т. Шевченка пояснює, що Т. Шевченко заприятелював з В. Закревським тому, що у нього було більше почуття українського горожанина, ніж у представників так зв. ліберального панства. На жаль, О. Коциський для прикладу такого панства помилково навів ім'я Г. Галагана, вказуючи, що 1844 р. Т. Шевченко поїхав до якогось прилуцького пана, здається, в Дегтярі, до Грицька Галагана, де натрапив на прикру історію, що послужила Т. Шевченкові темою повісти «Музика» (16). Т. Шевченко дійсно був тоді в Дегтярах, але влас-

*) Див. «Тризуб» ч. 36-37 (636-37) з 11 вересня с. р.

15) Ч а л а й, М. Из переписки Т. Г. Шевченка съ разными лицами. «Кіевская Старина», ч. 6, 1901 р. Див. 165 стор.

16) К о ц и с ь к и й, О. Тарас Шевченко — Грушевський. Т. I. Львів, 1898. 252+1 печ.+ 1 пор.+1 печ.+1 пор. стор. Див. 164-у стор.

ником тамошнього маєтку був дядько Григорія Галагана, Петро Галаган (номер 1855 р.), сердитий і вередливий дідуган, за оцінкою Льва Жемчужнікова (17). У Петра Галагана був знаменитий власний оркестр, один з учасників якого і міг стати героєм повісти «Музика».

Г. Галаган високо цинив Т. Шевченка, як українського поета, і щиро вітав його у себе в Соширенцях, про що добре знав київський генерал-губернатор Бібіков.

Про арешт Т. Шевченка Г. Галаган дізнався незабаром з листа свого родича Миколи Рігельмана, який повідомив його про те, що арештовано М. Костомарова та відправлено його до Петербургу. «Те саме сталося, писав він далі, — з Шевченком і декількома тутешніми студентами. Бог знає, в чому їх підозрівають, але, знаючи їх з літературних їхніх праць, не можна не пожалкувати, бо це були люди з талантами (18).

Після арешту Т. Шевченка київський генерал-губернатор Бібіков писав у листі до шефа жандармів гр. Орлова, що Г. Галаган приймав у себе Т. Шевченка і був близький приятель Ф. Чижова, а через те Г. Галаган є людина неблагоннадійна. На це гр. Орлов відписав Бібікові, що не бачить неблагоннадійности в тому, що Г. Галаган загарливо любить свій край, однак наказує ужити проти українофілів обережного і непомітного догляду без інших переслідувань та роздратовання урождениців Малоросії (19).

В рр. 1848-1851 Г. Галаган був борзеньким маршалком, а в рр. 1851-1854 — совісним суддею Чернігівської губернії. В тих роках Г. Галаган захопився збиранням українських пісень і в тій справі листувався з Амвросієм Метлинським, Осипом Бодяньським і ин. 1857 р. Г. Галаган видав у Києві «Южно-руські пісні з голосами». Тоді саме захопився він тако-ж думкою відтворити тип старого українського панського будинку. З тою метою він звернувся до архitekта акад. Червинського, українця з походження. Той докладно перестудіював історичні матеріали та оглянув у різних місцях України всі дрібні рештки що-до українського будівництва, з яких можна було б зробити щось ціле. Будову стародашнього панського будинку розпочато в Галагановому маєтку в с. Лебединцях Прилуцького повіту 1854 р., а закінчено 1856 р. Докладний опис того будинку подав сам Г. Галаган до невідомого адресата; лист той надруковано уже після смерті Г. Галагана в «Київск'ій Старині», ч. 7-8, 1904 р.

Незабаром після збудування лебединського будинку мав нагоду оглянути його Панько Куліш в товаристві Г. Галагана, Л. Жемчужнікова та Василя Гарновського-сина. Ось що писав П. Куліш під свіжим вражінням своїй дружині: «Під'їхавши до будинку, почуваси в душі легкість, ніби скинув з себе ярмо нав'язаної нам цивілізації. Простість і багатство давно уже перестали у нас бути в парі між собою. Смак до чужоземного подавив усе, що є властивим нашому сільському життю, і панські будинки поміж мужичими хатами такі-ж чужинці, як і самі пани по-між народом» (20).

З «Щоденника» Т. Шевченка знаємо, що Т. Шевченко вечір 19 квітня 1858 р. провів у Петербурзі у Г. Галагана «Він прочитав опис свого будинку, який він збудував у Прилуцькому повіті на давній український лад. Панська вигадка, але гарна і варта наслідування» (21).

17) Ж е м ч у ж н и к о в ь , Л. Мои воспоминанія. Вып. 2. Москва, 1927. 238 стор. Див. 51-у стор.

18) Частная переписка Г. П. Галагана. «Київская Старина», ч. 1899 р. Див. 193-ю стор.

19) К о н и с ь к и й , О. Тарас Шевченко — Грушевський. Т. I. Див. 246-у стор.

20) Ш е н р о к ь , В. П. А. Кулишъ. «Київская Старина», ч. 6, 1901 р. Див. 354-355-у стор.

21) Ш е в ч е н к о , Т. Повне видання творів. Київ—Ляйпціг. «Українська Накладня». Т. IV. 601+1 печ.+ 1 пор. стор. Див. 356-у стор.

Взагалі за час перебування Г. Галагана в Петербурзі 1858 р. Т. Шевченко близько зійшовся з ним, про що свідчать записи Шевченкового «Щоденника». Напр., «5 квітня 1858 р. Вечір провів у Галагана». «16 квітня 1858 р. Грицько Галаган прийшов просити записати йому мій «Веселий вечір». Я радо сповнив його волю». «12 травня 1858 р. Відпровадив Грицька Галагана на Україну».

Якось незабаром після збудування лебединського будинку відбулося його посвячення, на якому були, між іншими гістьми, Василь Тарновський-батько, Л. Жемчужников, що дав у своїх спогадах докладний опис того свята, Остап Вересай, який тоді багато дум наспівав Л. Жемчужникові, А. Романович-Славатинський, що тако-ж присвятив тому свитові згадку у своїх спогадах. Меню обіду складалося на свиті відкриття будинку зі стародавніх українських страв і питва, але вони, як пише у своїх спогадах А. Романович-Славатинський, відповідали тогочасним сильним плушкам і зовсім не годилися до наших катаральних. (22)

До речі згадаю, що лебединський будинок згинув при більшовиках, як про це дізнаємося зі статті А. Степовича — «На Галаганівщині літом 1927 р.» («Україна», січень-лютий 1929 р.).

В 50-х роках Г. Галаган взагалі багато займався українськими справами. Про це свідчать листи до нього з того часу від О. Бодинського, П. Куліша та інших. Особливо цікаві листи П. Куліша, який, як відомо, за матеріальною допомогою Г. Галагана, міг тоді видати свої «Записки о Южной Руси». Наведу тут уривки з декількох його листів, писаних до речі вказу українською мовою. «Не дивуйтеся словам моїм про великі надії на народ український. Погляньте на його історію: чого не перебував він, які недолюдки з його не згущались, а у нього більше людськості осталося, ніж у москаля й лиха» (23). — «Оце я, оддыхаючи, переложив по паньому першу пісню Чайльда-Гарольда. Переложу я і три останні, і побачите, коли не буде добре»... (24). «От тепер я морочусь над Чорною Радою для «Руської Бесіди». Розказки москалеві по-московськи, що се у нас слово піжне, мальовниче, голосне, як пісня! Хотен повінти запаншою садовиною, а йому несе кващеною капуствою — і сам бачин, що воно зовсім не те, та не знаєш, як до нього заговорити, щоб зрозумів він тебе!» (25)

1858 р. Г. Галаган був призначений за члена від правительства до Чернігівського Комітету поліпшення стану поміщичих селян. Г. Галаганові, за його висловом, часто доводилося не бути в згоді з більшістю членів Комітету. Засідання Чернігівського Комітету закінчилися 22 лютого 1859 р. Підчас обіду, що його упорядив з цієї нагоди губернатор Шабельський, Г. Галаган виступив з промовою, яку закінчив таким тостом: «За здоров'я, щастя, добробут і спокій того класу народу, для якого ми працювали» (26).

Після закінчення праці в Чернігівському Комітеті Г. Галаган оселився в Києві, але пудьгував там без роботи, як про це писав до свого товариша по праці в Чернігівському Комітеті Олександра Маркевича (27). Незабаром Г. Галаган був покликаний до Петербургу для праці в Редакційній Комісії, що підготувала реформу 19 лютого 1861 р., а після проголошення акту про скасування кріпацтва дістав призначення на посаду одного з двох правительствених членів чернігівського уряду в

22) Романовичъ Славатинскій, А. Моя жизнь и академическая дѣятельность. «Вѣстникъ Европы», ч. 2, 1903. Див. 647-у стор.

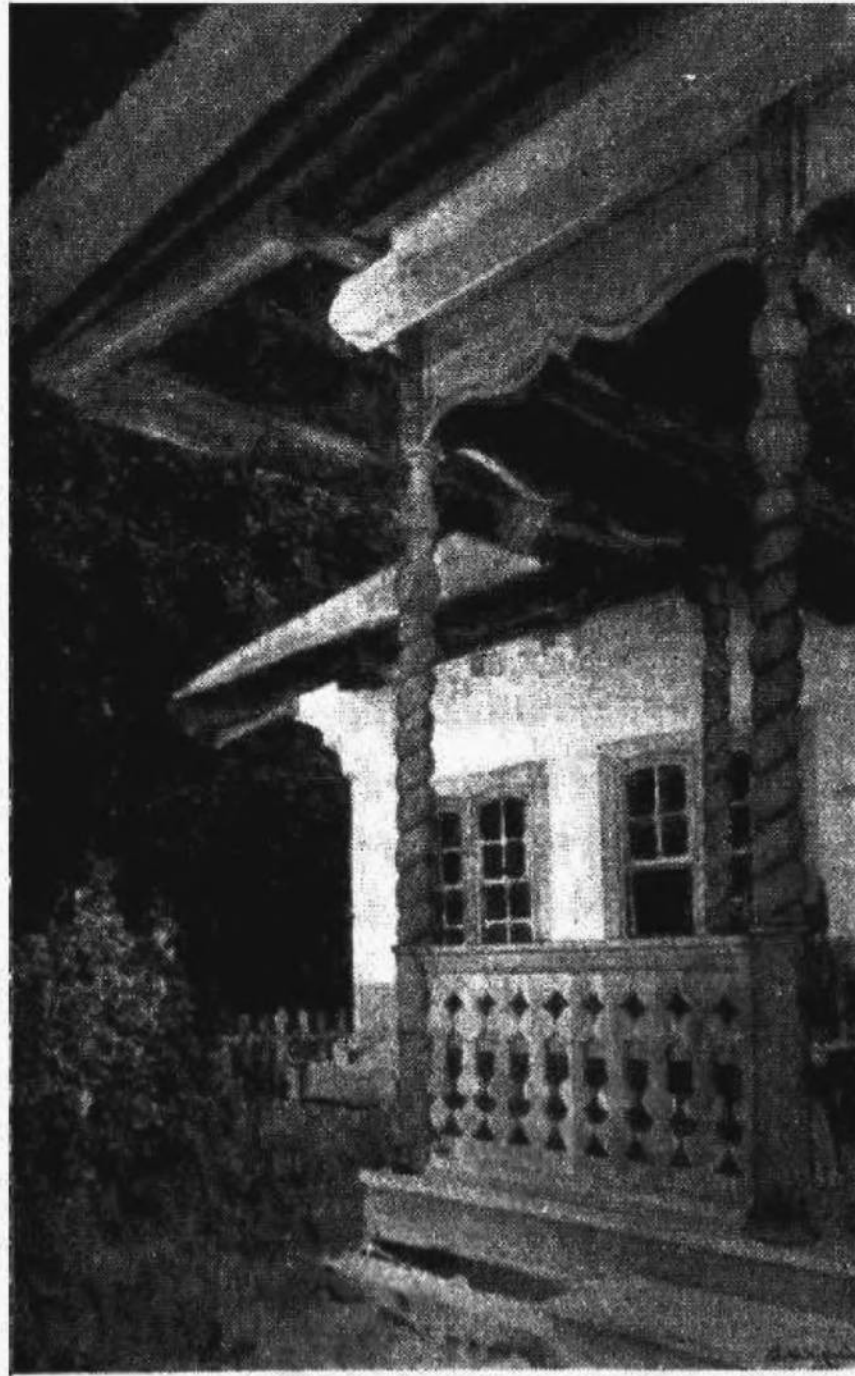
23) Частная переписка Г. П. Галагана. «Кіевская Старина», ч. 9, 1899 р. Див. 344-у стор.

24) Ibid., див. 349-у стор.

25) Ibid., див. 352-у стор.

26) Мищенко, О. Г. П. Галаган. (Некрологъ). «Кіевская Старина», ч. 12, 1888 р. Див. 8-у стор.

27) Два письма Г. П. Галагана 1859 р. «Кіевская Старина», ч. 9, 1895 р. Див. 68 стор. (Документы).

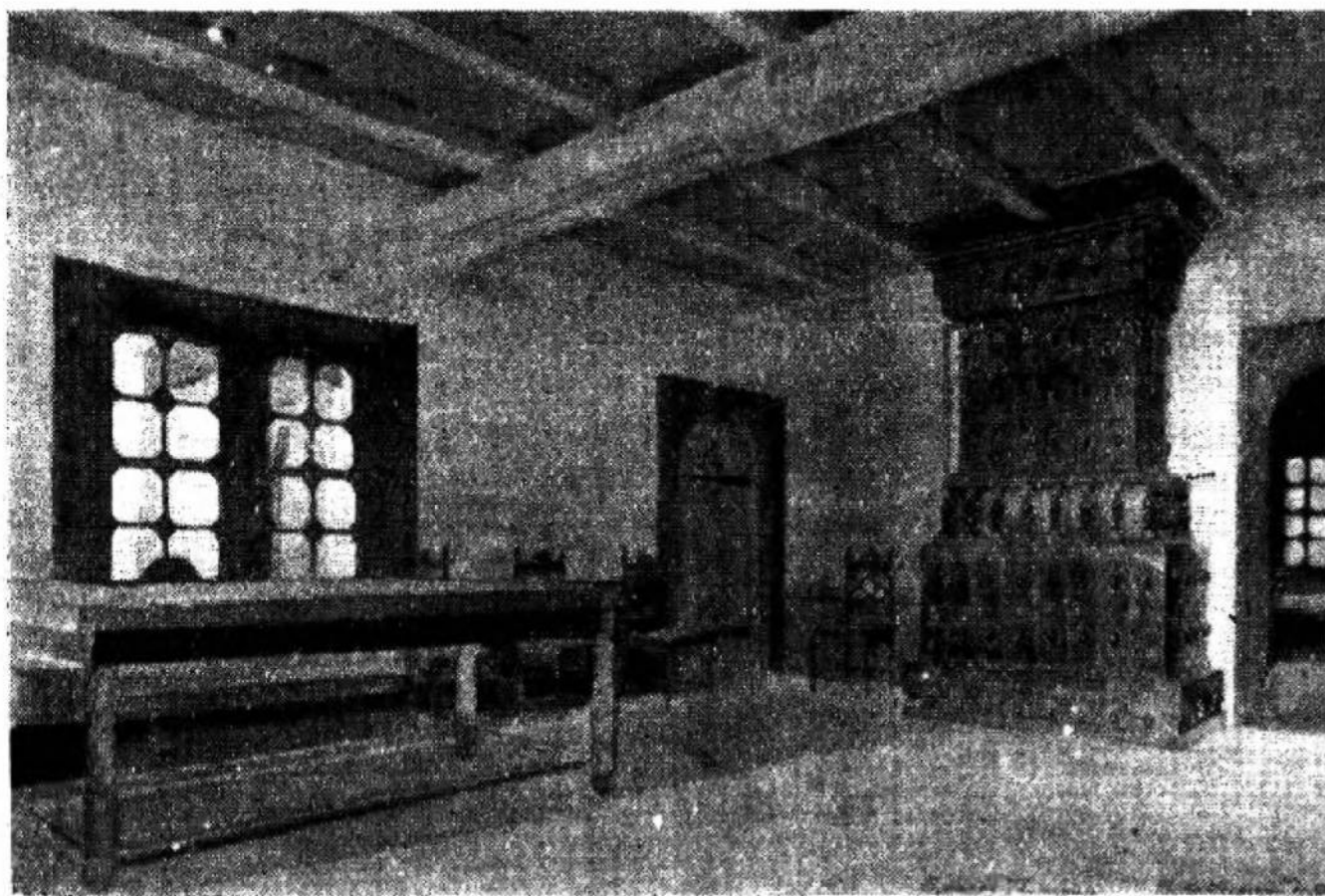
Будинок Г. Галагана в с. Лебединцях Прилуцького повіту

Зовнішній вигляд

селянських справах. В тому уряді Г. Галаган завжди відстоював інтереси селян. З листів Г. Галагана до дідька п. Кочубея дізнаємося про тодішній настрій селян на Україні: «В повітах справа йде не зовсім добре. Селяне взагалі скрізь уперто дотримуються думки, що буде друга воля, і чекають кінця двохлітнього строку... Дістав повідомлення, що у мене в Лебединцях, де я підписав уставну грамоту, селяне не схотіли її приймати і заявили, що вони згоджуються працювати «до слушного часу» — це звичайний вираз, а потім чекають від царя цілковитої волі» (28).

Через два роки після того Г. Галаган був призначений на товарища голови Київської Тимчасової Комісії для виконавчих розпоряджень в справі викупу поміщицькими селянами інвентарних земель. Обсяг тої Комі-

28) Степович, А. З подробиць реформи 1861 р. «Україна», кн. 4, 1927. Див. 112-у стор.

Будинок Г. Галагана в с. Лебедяних Прилуцького повіту
Одна з кімнат

єї охоплював три губернії — Київську, Волинську та Подільську (29).

Як свідчить Іван Рудченко, український етнограф (брат Панаса Мирного), що сам пізніше добре вистудіював матеріали згаданої Київської Комісії, «Комісія під керуванням і за безпосередньою участю Г. Галагана закінчила виконану справу в усіх трьох губерніях. Невтомній діяльності Комісії «русское» селянство завдячує тим, що воно тепер має з раба воно перетворилося в земельного власника і навіки забезпечено від тих чи інших впливів зверхнього палітного польського шару» (30).

З уведенням в життя Чернігівської і Полтавської губерній (1865 р.) земельною самоврядування Г. Галаган з душою віддався земельній праці, як радник Козелецького і Прилуцького повітового земства та Чернігівського і Полтавського губерніального земства. На перших прилуцьких виборчих зборах Г. Галаган на всю кількість голосів (161) дістав лише шість невибірчих голосів. Описуючи в одному листі вибори радників до Прилуцького земства, Г. Галаган не міг нахвалитися поведженням, тактом і розумом козаків (31).

29) С т е п о в и ч , А. До діяльності «Временной Комиссии по прекращению обязательныхъ отношений крестьянъ къ помѣщикамъ въ юго-западномъ краѣ». Ювілейний збірник на пошану М. С. Грушевського. Київ, 1928. ВУАН. XII+492+1 вкл. арк. Див. 332-341 стор.

30) С т е п о в и ч , А. З аграрної політики на Правобережжі. Збірник «За сто літ». Кн. 4. Київ, 1929. Див. стор. 182. Свій лист до А. Степовича І. Рудченко писав російською мовою, викликаючи там вираз «русское крестьянство», а тому в наведеній цитаті я залишив слово «русское» неперушним.

31) С т е п о в и ч , А. З перших років «земельних збораній» на Лівобережжі. «Занеки істор.-філ. відділу ВУАН». Кн. XIII-XIV

Як земельний радник, Г. Галаган не обмежувався участю на земельних зборах, але завжди активно працював у різних земельних комісіях, а до того переважно в ролі голови тих комісій. Особливо багато зробив Г. Галаган, як земельний діяч, на полі народньої освіти в Подільській губернії, головне на Придніччя.

Вже 1876 р. Г. Галаган виступив у Приднізькому земстві з докладом в справі народньої освіти: «Всякі хитання в цій справі, — казав він, — всякі, ще до недавня висловлювані думки про те, що і в справі поширення грамотности необхідна ступневість і обережність, вже не можуть мати місця, а мусять замінитися одним цілковитим і однодушним змаганням громадянства до найскоршого поширення серед народу грамотности, а разом з тим правильного розвитку понять і підвищення рівня суспільної моральности. Не може бути сумніву і в тому, що кожне занедбання, кожна втрата часу в цьому відношенні може принести неминучу шкоду всьому громадянству затримкою правильного розвитку усіх нових реформ, і що, з другого боку, кожна витрата громадських і приватних сил та матеріальних засобів на цю справу є найпродуктивніша витрата з огляду на нечисленні її результати» (32).

Народня освіта стала для Г. Галагана найдорожчою справою саме з того часу, як він з своєю дружиною — Катериною Василівною, з роду Кочубеїв — втратив сина-одинака Павлуся, що помер від сухот в с. Сокиренцях 27 квітня 1869 р. на шістнадцятому році свого життя. «Нам, — казав Г. Галаган в поясненні, чому він прийшов до думки заснування колегії Павла Галагана в Києві, залишалася одне з двох або поринути в повну й довічну тугу, до чого безсумнівно схилялася душа, або, змирившись з тугою, примувати до того, щоб наш бідоланний син продовжував життя в інших, в своїх ближніх і для своїх ближніх. Ми вибрали останнє, і з цією метою заснував я колегію Павла Галагана». «Мій син зупинився на шляху своєї освіти з повною до неї ревністю та щирою любов'ю до ближнього. Нехай же інші, що відчувають брак засобів, продовжують те, чого не судилося йому докінчити» (33). На думку Г. Галагана, колегія мала підготувати до громадської діяльності юнаків талановитих, але незаможних, а, з другого боку, давати правильне виховання синам заможних батьків, становище яких в громадянстві обіцяє їхнім дітям більш-менш впливову роль на полі громадської діяльності. В обох випадках виховання, скероване до одної самої мети, повинно було згладити розбіжність між тими юнаками обох категорій, що вступатимуть до колегії!

Г. Галаган два роки присвятив на підготовчу працю в справі колегії (таку назву школи він взяв для збереження традиційної назви стародавньої нашої вищої братської школи), зав'язуючи для того листування або входячи в переговори з найвидатнішими педагогами того часу. При виробленні плану внутрішнього устрою колегії Г. Галаган де-що запозичив від англійських коледжів. Г. Галаган запрошував на директора колегії, між иншим, Костянтина Ушинського, а потім професора київського університету Віталія Шульгина, який тоді ще не визначався так яскраво україножерством (він був завзятим полоніофобом, що його тоді й зблизило з Г. Галаганом), але обидва вони відмовилися.

Першим директором колегії (її відкрито 1 жовтня 1871 р.) був Василь Григор'єв. В числі директорів, учителів і виховників колегії було не мало членів київської «Старої Громади», як, наприклад, Іван Нечипоренко, Павло Житецький, Володимир Науменко, Єлисей Трегубов. Комплет колегії встановлено в 70 учнів, з них 30 — стипендіантів Г. Галагана або

32) Мищенко, О. Г. П. Галаганъ. «Кіевская Старина», ч. 12, 1888 р. Див. 14-15 стор.

33) Колегія Павла Галагана мала чотири класи, що своїм програмом, за де-якими відмінами, відповідали програму чотирьох старших клас класичних гімназій. При колегії була бурса (інтернат), в якій мусяли жити усі вихованці колегії, як стипендіанти, так і своєкошті.

його спадкоємців, а 40 · своскопшних. На утримання колегії Г. Галаган відписав 12.151 десятину землі зі своїх маєтків у Полтавській і Чернігівській губернії, в тім числі маєток в с. Лебединцях, де був згаданий раніше стародавній панський будинок (34). Крім того, при заснуванні колегії Г. Галаган подарував їй майже цілу свою бібліотеку та придбав для неї книгозбірню історика Миколи Маркевича. В бібліотеці колегії — тепер ту бібліотеку присидано до Всенародньої Бібліотеки України — є декілька стародруків і рукописів, між иншими, три рукописи записів з кінця 17 і 18 ст. — «Званіє мѣстечкамъ, селамъ и деревнямъ въ полкахъ Черниговскомъ, Нѣжинскомъ и Стародубскомъ положеніе свое имѣющимъ» (602 + 403 + 346 стор. in folio) (35).

Вищий нагляд за початковою частиною колегії належав раді, до складу якої входили чотири професора київського університету св. Володимира, директор та два виховники колегії. Для приміщення колегії Г. Галаган подарував у Києві усадьбу з двома будинками та декількома флігелями. До колегії мали право вступати юнаки всіх без винятку ступнів, не виключаючи і «руських» уродженців Галичини, але лише православної або греко-уніятської віри. Першенство при вступі до колегії мали юнаки родом з Прилучини.

Г. Галаган і його дружина опікувалися всіма вихованцями колегії, а особливо своїми стипендіятами з чисто батьківською увагою. Не рідко неможлих вихованців запрошували вони до себе в Сокиренці на різдвяні, великодні та літні вакації. Колишні вихованці колегії з найщирішою вдячністю зберігають у своїй пам'яті як основника колегії, так і своїх виховників. Серед вихованців колегії немало було українців, що потім брали активну участь в науковій, політичній і громадській діяльності на Україні (акад. Агатапел Кримський, акад. Опікей Малиновський, проф. Микола Максимейко, проф. Михайло Чубинський, Андрій Ливницький, Іван Кабачків і багато инш.)

1874 р. з ініціативи та за матеріальною допомогою Г. Галагана відкрито в Прилуці 4-класову прогімназію, яку 1882 р. перетворено в повну гімназію (36). Того самого року, тако-ж з ініціативи та за матеріальною допомогою Г. Галагана, відкрито в Прилуці дівочу гімназію (повною гімназією стала вона 1886-87 шк. року). Г. Галаган був почесним куратором хлоп'ячої гімназії, а його дружина — почесною кураторкою дівочої гімназії. Не буду перераховувати тут усіх тих народніх шкіл, які поветали на Полтавщині та Чернігівщині за матеріальною допомогою Г. Галагана та почесним куратором яких він був до кінця свого життя, але не можу не згадати тут ще одної школи, основником якої був Г. Галаган, — це ремієнича школа в с. Дегтирах Прилуцького повіту (згодом її перенесено

34) С т е п о в и ч, А. Ежегодникъ колегіи Павла Галагана. Київ, 1898. 4 печ. + 278 + 3 печ. + 1 пор. стор. Див. 24-у стор.

35) С т е п о в и ч, А. Бібліотека колегії Павла Галагана. «Бібліологічні Вісті», ч. 3, 1926 р. Див. 87-ту стор.

36) Завдяки великим зв'язкам Г. Галагана в кураторії київської шкільної округи, на чолі Прилуцької гімназії за його життя стояв українофіл, магістр російської літератури Теодосій Воропий, досвідчений педагог і науковий працівник. Ще за студентських часів Т. Воропий був розпорядчиком одної з київських недільних шкіл, потім був професором російської літератури Ніженського лицю та директором Кишинівської і Бердянської гімназії. 1870 р. Т. Воропий видав після смерті проф. Київського університету Івана Лашнюкова перший випуск його курсу з російської історії (власне з історії України) від стародавніх часів до половини XIII в. Скоро після смерті Г. Галагана Т. Воропий звільнено на пенсію. З числа абсолювентів Прилуцької гімназії можна назвати тако-ж чимало осіб, що потім прислужилися українській справі (Володимир Леонтович, Микола Міхновський, Володимир Дорошенко та ин.).

до Полтави). Для приміщення тої школи Г. Галаган пожертвував дім з флігелями (до 60 кімнат) зі службами, садом і городом площею коло 17 десятин. Дегтарівську школу відкрито 29 жовтня 1878 р.

В подяку за все те, що вчинив Г. Галаган для міста Прилуки, прилуцька міська дума помістила його портрет в салі міської думи, а 1880 р. піднесла йому диплом на звання почесного громадянина м. Прилуки.

Ст. Сіропозко

(Далі буде)

З ЖИТТЯ І ПОЛІТИКИ

Господарство ССРСР у випадку війни
Транспорт Промисловість Сільське госпо-
дарство

Міжнародна ситуація на протязі останнього часу виявила всі ознаки надзвичайного напруження. Тема про можливість європейської війни і про її перспективи не сходить із шпальт світової преси. В міркуваннях на військові теми не останнє місце займає питання про можливу участь і можливу роль в цій майбутній війні ССРСР.

Актуалізація справи про військову роль ССРСР примушує нас знизитись на цій темі в нашому огляді. Хочемо розглянути питання про те, як виглядають можливості ССРСР при її евентуальній участі в війні під оглядом господарським.

В напруженій атмосфері останнього часу очевидно важко сподіватись, щоб питання про військове значіння ССРСР трактувалось об'єктивно. В тому європейському таборі, який обрав для себе шпальт табору оборонців миру і демократії, існує досить яскраво висловлена тенденція малювати військові можливості ССРСР в найостимістичніших тонах. З другого боку, в протилежному таборі подекуди можна зустрітись з думками, які ССРСР з цього погляду цілком легковажать.

Думаю, що перше і друге трактування цієї справи не відповідає об'єктивній ситуації і розминається з фактами. Та велика праця для господарчої розбудови ССРСР, яка провадиться совітською владою, хоч і проявляється вона в дуже багатьох випадках неадекватно і нецільно, все таки мусіла дати певний господарський ефект. В багатьох галузях господарського життя ССРСР стоїть попереду царської Росії. Коли до цього долучити безмежні простори ССРСР, її великі запаси сировини, величезний людський матеріал, який на разі совітська влада ще тримає в своїх руках, все це мусить привести до висновку, що трактувати ССРСР, як *quantité négligeable*, було б неправильним.

Інша річ питання, які перспективи чекає б ССРСР на випадок дальшого розвитку військових подій, спеціально у випадку затяжної війни. Щоб відповісти на це питання треба розглянути одну за одною складові частини совітської економіки.

Чи не найбільшу роль в військових можливостях кожної країни відіграє належний розвиток і належна організація транспорту. Спеціальну роль, яку ми не вагаючись наведемо рішаччею, відіграє транспорт для вис-

нення військових можливостей ССРСР. Тут перед транспортом стоять суголбо відповідальні завдання. Між промисловими осередками і районами, що постачають їм сировину й паливо, між районами, що продукують хліборобські продукти, і районами, що їх споживають, в ССРСР такі величезні віддалення, яких не знає ні одна європейська країна. Досить собі уявити відлеглості між Донецьким басейном і Ленінградським промисловим районом, який працює тепер на донецькому паливі, між Уралом і «Кузбасом», між Кавказьким нафтовим районом і російськими промисловими районами, між Україною, Надволлям і Західним Сибіром, що постачають збіжжя, і центральною та північною Росією, що його споживають, щоб зрозуміти, які колосальні завдання стоять перед транспортом в ССРСР, в першу чергу, очевидно, перед залізничним транспортом. Перебої в транспорті, його незадовольняюче функціонування в результаті можуть привести до паралізу всієї господарки ССРСР.

Не треба забувати, що під час війни вимоги, які держава ставить до транспорту, в колосальній степені зростають і збільшуються. Навантаження залізничного транспорту підноситься в максимальній степені.

Можна з повною категоричністю сказати, що справа транспорту є найслабшою сторінкою в економіці ССРСР. В своєму розподілі коштів на господарче будівництво уряд ССРСР, розбудовуючи в першу чергу промисловість, на справу транспорту приділив відносно дуже малі суми. В результаті цього забезпеченість ССРСР залізничними шляхами, в порівнянні з царським часом, зросла дуже мало. В незадовольняючій степені не реводиться ремонт і поповнення існуючих шляхів. Забезпечення їх рухомим складом стоїть на низькому ступені. Існуюча система планових перевозок до цього часу налагоджена дуже зле, функціуючи в той спосіб, що вона обтяжує залізничний транспорт цілком зайвими з господарського погляду перевозками на далекі відлеглості. Збільшені перевозочні вимоги країни в зв'язку із зростом темпів господарського життя задовольняються шляхом максимального використання уже тепер і залізничної сітки, і рухомого складу.

Все це дозволяє з новою рішучістю сказати, що з тими збільшеними вимогами, які можуть бути під час війни заявлені до транспорту в ССРСР, він не зможе собі дати раду. С великим питанням, чи він зможе задовольняюче розв'язати ті завдання, які будуть поставлені перед ним уже на початку війни, в час загальної мобілізації. Велика криза і повний параліч транспорту в ССРСР у випадку затяжної війни стоїть по-за всякими сумнівами.

Промисловості уряд ССРСР присвячував і присвячує найбільше коштів і найбільше уваги. Треба припустити, що промислові можливості ССРСР на випадок війни стоять вище, ніж були промислові можливості царської Росії. Проте існує цілий ряд моментів, які вказують, що якийсь більший оптимізм в цій справі був би неоправданий.

Завдання промисловості полягає в тому, щоб, з одного боку, дати технічне й матеріальне озброєння для армії, а з другого боку, поповнити ті втрати, які випливають в матеріальних і технічних засобах армії під час військових операцій. Для обережності припустимо, що праця совітської промисловості забезпечила для найвищого складу армії відповідні технічні й матеріальні засоби, що так само ці засоби має уряд для тих кадрів, які будуть мобілізовані. Повертає питання, чи може совітська промисловість забезпечити поповнення запасів в результаті втрат, що настануть під час війни. Ми знаємо, що військові спеціалісти розміри цих необхідних поповнень оцінюють дуже великими, просто астрономічними числами.

Цілий ряд міркувань промовляє за те, що з цими завданнями промисловість ССРСР не дасть собі ради. Ми знаємо, що, не зважаючи на свої кількісні досягнення, промисловість ССРСР не в стані була задовольняюче розв'язати питання про якість вироблюваних продуктів. Відсоток браку в совітській промисловості був і зостається до цього часу надзвичайно

великим. Повстає питання, як і на скільки знизиться якість совієських продуктів за важких умов виробництва військового часу, коли справа якості стоїть так незадовольняюче вже тепер. А що означає при провадженні війни, скажемо, незадовольняюча якість різних запасових частин в авіації або в автомобільному транспорті, — про це говорити не треба.

Стрівуть так само без жадного сумніву совієську промисловість поважні труднощі в осигненні вимаганих потребами війни кількісних наслідків. Оскільки незадовольняюче стоїть справа організації керування промисловістю, як численними є тут різного роду перебої і прориви вже тепер в умовах мирного часу, про це багато говорити не треба; це річ загально відома. Про ускладнені завдання керування за військових умов, про відтискення частини організаторських сил для виконання завдань стисло військового характеру, керівничий апарат буде працювати безумовно значно гірше, ніж тепер.

Спеціальні труднощі повстають перед совієською промисловістю у зв'язку з тим, що її робітничі кадри тепер складаються майже виключно з молоді, яка в випадку мобілізації мусіла б опинитись в шерегах армії. Перед совієською владою буде стояти до розв'язання дуже поважна проблема: чи залишити зобов'язаних до військової служби робітників для промислової праці і тим перевести дальше збільшення в армії відсотку менше певного й лояльного селянського елемента, чи навпаки ці робітничі кадри евермувати до армії і стати перед неминучістю зменшення розмірів виробництва. Ми бачимо, що кожне розв'язання цієї проблеми ставить совієську владу перед поважною небезпекою.

Ці малі труднощі повстануть перед совієською владою при організації праці промисловості, що постачає продукти споживання. Тепер ця промисловість перебуває в стані заведбанні і її трактують, як другорядну. Після переведення мобілізації вона очевидно стане працювати для задоволення потреб тих мільйонних мас, які будуть покликані до армії. Потреби цих мас можна було ігнорувати і незадовольняти, поки вони перебували в цивільному стані; коли-ж вони вдягнуть військову уніформу, ігнорування їхніх потреб стане неможливим. Свієська промисловість, що постачає продукти споживання, для цієї праці є цілком невідготовленою.

Ці міркування, — а ми далеко не вичернали всіх, — вказують, що совієська промисловість при умовах затижної війни опиниться перед дуже поважною і складною ситуацією. Підкреслимо ще один момент: навіть у випадку, долагодженні вказаних вище труднощів, для задовольняючої праці промисловості була б потрібною нормальна праця залізничного транспорту, умова, виконання якої стоїть по-за межами господарських можливостей ССР.

Мабуть найнеприятливіше стоїть справа забезпечення потреб армії збіжжєвими продуктами. Лише збіжжє ССР посідає досить значній кількості, і як що совієські чиники змогли заховати хлібні запаси в непошкодженному вигляді, проблема харчування армії частинно була б розв'язана. Кажемо частинно, бо питання постачання армії м'ясеними продуктами її товцем при сучасному стані скотарства в ССР дуже скоро натрапила б на поважні труднощі. А що-до справи постачання збіжжєвих продуктів, то тут би в першу чергу йшло лише про її належний розподіл, зв'язаний із станом транспорту.

Обставини що-до збіжжєвих продуктів змінилися би на рінучу некористь совієв на випадок затижної війни, коли б виникла потреба поповнення існуючих запасів. Не підлягає сумніву, що совієське колективізоване хліборобство, яке базується на машинному обробленні землі і так само на машинному зборі урожаю, стрілось би тут з непереможними труднощами. Коли за теперішніх умов питання про ремонт тракторів та інших с.-г. машин, питання про постачання для них нафти кожного року розв'язується лише завдяки колосальним зусиллям цілого совієського апарату, за вій-

ськових умов воно не змогло б бути розв'язане більше-менше задовольнююче. Зменшення засівної площі і зменшення розмірів загального збору хліба в СРСР було б неминучим наслідком затяжної війни.

Бачимо отже, що в усіх галузях народного господарства СРСР існують такі вразливі і небезпечні точки, які віщують для нього, на випадок затяжної війни, дуже невеселі перспективи. Чи не в свідомості цієї небезпеки військового конфлікту для СРСР лежать причини тої миролюбивості його керуючих чинників, яку вони так блискуче виявили в недавньому японсько-совітському епізоді? І чи не помиляються західно-європейські оборонці «миру і демократії», коли прив'язують таке велике значіння до того, що їхні позиції тепер морально піддержують Сталін з Сіковим і Кагановичем? Адаже в разі коли б ситуація змінилась і моральна піддержка Сталіна і Ко виявилась би в військовій акції, незадовго настали б обставини, коли б совітський союзник виявив свою повну неадарність і його господарська сила і значіння показали би в своєму справедливому перриглядному світі.

В. С.

З П Р Е С И

Подасмо нижче кілька витягів з європейської преси, які ілюструють твердження і висновки нашої передовиці і доводять, що вагу національного питання в сучаснім міжнароднім житті розуміють і визнають і в керівних політичних сферах та в журналістичних впливових колах різних держав. «Тайме» в числі з 14. IX спиняється над:

«правом на самообзначення і окреслює його як основу, справедливу і здорову засаду та єдину підставу, що на ній Європа могла б у добі націоналізму здобути мир і безпечність».

Часопис тримається того погляду, що всевітня громадська думка не зостанеться байдужою до закликів здійснити право на самоозначення, а Чехословацька держава є останньою, що могла б собі дозволити це ігнорувати.

Паризький «Тан» в числі з 20. IX робить такий висновок з трагічних переживань цих днів:

«Можна боятися, що коли розв'язання справи не наступить швидко, то тим самим ми примушені будемо побачити, що проблема, така, якою її поставлено сьогодні, ускладниться новими домаганнями інших етничних груп. Як що цей рух набере ширшого розвитку і знайде підтримку на зовні то тоді постане проблема неминучого і цілковитого розкладу Чехо-Словацької держави, перед яким стане тоді світ».

З цього приводу «Журналь де Женев» в числі з 21. IX зауважує:

«Саме оце, на нашу думку, і є той аргумент останній, що ним дипломати Лондону і Парижу намагаються переконати Прагу: поступіться цим зараз таки, інакше завтра ви загубите все».

Та-ж газета так характеризує настрої і думки італійської преси що до чесько-німецького конфлікту:

«Італійські газети, пояснюючи міжнародне становище ід-тримують думку, що для вирішення проблеми чехословацької не вистачає влаштувати пласбісцит тільки для судетських німців, але й що меншості словацька, угорська, польська й українська повинні тако-ж з того права скористуватися».

Цікаво одмітити передовицю «Джорнале д'Італія» з 17. IX, яка зазначає, що, хоч рух німецької меншини в Чехословаччині стоїть сьогодні на першій місці і своєю вагою числовою, її становищем германського уряду, та проте ця проблема не єдина.

Всі проблеми різних меншин національних рівно-ж повинні бути вирішені, говорить газета. Цілковите вирішення справи потрібне на всіх фронтах.

В передовиці з 20. IX та-ж газета підкреслює ще сильніше цей факт.

«Справедливість, логіка, необхідність забезпечити мир і порядок в Центральній Європі вимагають, щоб було вирішено тако-ж і проблеми словаків, мад'ярів, поляків і русинів того-ж самого часу і аналогічним методом.

«Що-до цього, то становище Італії завжди було рішучим і ясним. Про це питання, яке інтересує кожну державу, що почуває свою відповідальність за мир і за справедливість, пан Муссоліні говорив цілком ясно, виключаючи всяке непорозуміння в своїй промові в Трієсті».

Дуче в останньому своєму виступі в Тревізе 21. IX ще раз повернувся до цієї теми й ствердив, що

«коли сьогодні Чехословаччина знаходиться в становищі, так мовити, делікатному, це лише через те, що вона не єсть тільки Чехословаччина, але Чехо-герmano-румано-полоно-унгаро-рутенно-словакія».

Одмічаємо з признанням це справедливе становище в національному питанні вождя фашистівської Італії і голоси італійської преси в обороні рівного для всіх народів права.

Такі-ж погляди знаходимо в німецькій пресі. Так «Діплом. унд політ. Корреспондент», підкреслюючи гостроту чехословацької кризи, каже, що вона охоплює не лише інтереси судетських німців, але тако-ж і інтереси поляків, угорців, словаків і українців.

«Весь світ перед цією одностайністю меншин повинен знати, що може бути тільки одне вирішення проблеми: позбавити чехів претензій на панування над меншостями, оснований на їх зобов'язаннях, які самі вони на себе прийняли другої дня по війні. Тільки визволення пригнічених народів може повернути спокій цим країнам. Німеччина націонал-соціалістична, думаючи в першу чергу про своїх земляків, разом з тим має на меті поважати права інших народів».

Така принципіальна позиція нової Німеччини має велике значіння для національного питання, яке сьогодні з надзвичайною силою займає належне йому місце в міжнародньому житті.